

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на КРАСИМИРА МАНОЛОВА ТОДОРОВА,

редовен докторант в катедра „История на България“,
Исторически факултет, СУ „Св. Климент Охридски“

на тема: „РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ В БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИКА
(1989 – 1997 г.)“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в област на висше образование 2. Хуманитарни науки
Професионално направление 2.2. История и археология
Научна специалност „История на България“ (Съвременна българска история)

Дисертацията на Красимира Тодорова е фокусирана върху проблеми, които имат както научна значимост, така и актуална и практическа насоченост. Македонският въпрос не е излизал от ползрението на българските историци, но в изследването му за периода от края на 60-те до края на 80-те години все още има „бели петна“, а развитието му в усложнените реалности след 1989 г. тепърва започва да привлича сериозен изследователски интерес. Дисертационният труд на Красимира Тодорова е успешна стъпка в посока на обективното научно анализиране на безспорно важния проблем за отношенията с Република Македония, пред който е изправена българската външна политика в първите години на Прехода.

Предизвикателствата пред разработването на темата са свързани както с относително малката историческа дистанция спрямо разглежданите събития, така и с липсата на значим брой научни изследвания върху външната политика на България като цяло и съвсем не на последно място – с ограничения достъп до документите на различните институции от периода. Като научен ръководител на Красимира Тодорова мога да потвърдя, че тя положи всички усилия, за да преодолее тези трудности и работи с пълна отдаденост, което е видно и от резултатите, представени в дисертацията.

Сред тях на първо място бих посочила издирването и въвеждането в научно обръщение на ключови за изследването на външната политика на България през 90-те

години и конкретно на темата на дисертацията документи от Централния държавен архив (фондовете на Народното събрание, Министерския съвет, Администрацията на Президента на Република България, фондовете на СДС и на Ж. Желев), от архива на Министерството на външните работи, от сравнително рядко използвания и труднодостъпен архив на БТА, както и от дигиталния архив на ООН. Докторантката е успяла да прибави към тези извори и голям брой публикувани документи (на български, македонски, руски, английски) в документални сборници и в електронен формат. Ценен източник, използван от нея, са стенограмите на Народното събрание и протоколите от заседанията на Комисията по национална сигурност и Комисията по външна политика. Не са пропуснати мемоарните свидетелства, както и информацията, която може да се почерпи от пресата, като и двата вида източници докторантката подлага на критичен прочит. Така, независимо от обективните ограничения, свързани с издирването и използването на архивни документи за толкова близък исторически период, дисертационният труд „стъпва“ на една солидна изворова база и това е сериозен принос на докторантката.

Друга предпоставка за успешното разработване на дисертацията е отличното познаване на научната литература от областта на българската вътрешна и външна политика в годините на прехода, както и тази, отнасяща се до разпадането на Югославия, процесите в Република Македония и отношението на други държави към случващото се в тази част на Балканите. Над 100 са заглавията на български, английски, македонски, сръбски, които Красимира Тодорова използва за пресъздаване на фона, на който се развиват българо-македонските отношения и които източници са добросъвестно и коректно цитирани в дисертацията. Доброто познаване на историографията по темата дава възможност на докторантката да определи „белите полета“, които нейното изследване трябва да запълни, без да повтаря вече постигнатото. В този смисъл бих определила като адекватна целта, която Красимира Тодорова си поставя – да направи „първи опит да се изследва цялостно проблемът за двустранните отношения и мястото на Република Македония в българската политика в периода 10 ноември 1989 г. – 12 февруари 1997 г.“ (с. 5). И още тук мога да изразя мнението си, че този „опит“ е много стойностен и има характер на сериозен научен принос.

Дисертацията се състои от увод, изложение от три глави, заключение и библиография в общ обем 388 страници. В увода е направен кратък историографски обзор

по темата и са аргументирани хронологическите граници на проучването. Направен е и анализ на изворовата база, от който ясно се вижда сериозната издирвателска дейност, извършена от докторантката и обективните трудности, съпътстващи изследванията по съвременна история. Отлично впечатление прави изборът на Красимира Тодорова по отношение на структурата на изложението. Тя се основава на периодизацията (друг научен принос в дисертацията) на българската политика по отношение на Република Македония. Изследвайки темата в периода след 1989 г. до 1997 г., докторантката откроява три фази в развитието на българската позиция по „македонския въпрос“ и в поведението на страната към западната ѝ съседка. На всяка от тези фази е посветена отделна глава.

Първата глава разглежда мястото на Социалистическа република Македония в българо-югославските отношения по време на кабинетите на Андрей Луканов (8. II. 1990 – 22. IX. 1990 г.). Подробно се проследява как в трудните условия на започващия преход в България Югославия отново извежда на преден план въпроса за „македонското национално малцинство“ и какви са позициите на различните политически сили по въпроса. Документално е разкрита тактиката на Скопие и Белград да интернационализират македонския въпрос като средство за натиск върху България, както и противодействието на българската дипломация, като за целта са използвани материали от Архива на МВНР. Докторантката дава обоснована оценка за поведението на двата кабинета на А. Луканов по македонския въпрос: „пасивност и липсата на адекватни реакции в определени моменти“, а „избраната стратегия не позволява да се защитят пълноценно българските интереси“ (с. 56).

Втората глава на дисертацията обхваща периода 1991–1992 г. и политиката на правителствата на Димитър Попов и Филип Димитров във връзка с демократичните промени в Република Македония с акцент върху признаването на нейната независимост. Тази глава има най-голяма тежест в изложението, вкл. като обем (с. 57–249). Докторантката успява да проследи основните моменти в политическия живот на страната, като извежда на преден план действията на кабинета на Д. Попов в сферата на външната политика с акцент върху активизирането на контактите с Гърция. Реконструирането на тези контакти през призмата на проблема за „македонските малцинства“ в двете страни и резултатите от тях въз основа на архивни документи и анализът и оценката им са сред приносите на дисертационния труд. Красимира Тодорова показва разбиране за процесите,

протичащи в този период в Югославия и за пътя към независимостта, изминат от Република Македония, като представянето им не повтаря самоцелно известните факти, а ги пречупва през призмата на отношенията с България. В изложението подробно е представено изработването на българската политическа линия спрямо разпадането на федерацията и ролята на отделните политически фактори в страната за формулирането на принципите на българската външна политика. Бих открила особено параграфите, посветени на формирането на българската позиция по признаването на независимостта на Македония, проследяващи детайлно поведението на управляващи и опозиция с техните аргументи, отразени в архивите на фонда на Народното събрание (Комисията по национална сигурност и Комисията по външна политика), както и реакциите на Гърция и някои други държави на акта на признаването, разкрити чрез документи от архива на МВнР. Подробно се разглеждат и действията на България по осигуряване на международно признаване на Република Македония, които водят докторантката до извода, че „българската дипломация полага изключителни усилия за международното утвърждаване на Република Македония, като изиграва изключителна роля за нейното стабилизиране, укрепване и гарантиране на териториалната ѝ цялост“ (с. 189). Впечатляваща е изследователската работа, която Красимира Тодорова е извършила, за да изясни „аферата „Оръжие за Македония“ в нейните вътрешно- и външнополитически измерения (с. 188–246).

Третата глава на дисертацията разкрива влошаването на отношенията с Република Македония при управлението на проф. Любен Беров и Жан Виденов и опитите за деблокирането им (от края на 1992 до началото на 1997 г.). Докторантката привежда издирени от нея архивни документи, показващи заплахите за българската сигурност, произтичащи от поведението на съседни страни във връзка с войната в Босна и Херцеговина и ситуацията в Р Македония, като демонстрира отлична ориентация в политиката и интересите отделните държави. Тази част от дисертацията може да се оцени като важен принос в българските изследвания за балканската политика на страната ни. В изложението са приведени документални доказателства и е направен анализ на причините за засилващите се антибългарски прояви в Република Македония и за настойчивите призови на Скопие България да признае наличието на „македонски език“, „македонска нация“ и „македонско малцинство“. Подробно е представена предисторията и новото

разпалване на т.нар. „езиков спор“ между двете страни, както и опитите на българските политици той да бъде разрешен, за да се деблокират двустранните отношения. На основата на новоразкрити архивни документи Красимира Годорова реконструира трудния път на българските управляващи към изработване на адекватна политика към Р Македония, отчитаща българския национален интерес и защитаваща правата на българите в тази държава. В заключението на дисертационния труд са обобщени изводите за процесите в отделните етапи на отношенията между България и Република Македония. Те са аргументирани, убедителни и несъмнено доказват дълбокото разбиране на авторката за еволюцията в тези отношения. Отлично впечатление прави критичното мислене и научната смелост на Красимира Годорова да формулира самостоятелни оценки и да ги отстоява с научни аргументи.

Общото ми впечатление от дисертационния труд е, че в изложението докторантката е постигнала много добър баланс между реконструирането на историческите факти и техния анализ, извършен по начин, който показва изградени умения на професионален историк. Тя търси и осмисля вътрешнополитическия и международния контекст на външнополитическите позиции и решения на българските управляващи, като отчита и техните личностни характеристики и взаимоотношения. От изложението личи добро познаване на процесите в бивша Югославия и в Република Македония, както и разбиране за интересите и политиката на други държави, имащи отношение към темата на дисертацията. Смятам, че трудът на докторантката представлява първо по рода си цялостно изследване на посочената в заглавието тема и внася съществен щрих в картината на българската външна политика в годините на прехода.

Допълнителен, но важен плюс на дисертацията е отличният стил на изложението, Изказът е ясен и премислен с добре намерен баланс между доказателствения фактологичен материал и авторовия анализ. Приложената библиография е старателно оформена и към нея трудно биха могли да се отправят забележки. Същото може да се каже и за автореферата, който напълно отговаря на съдържанието на дисертацията, а научните приноси, макар и формулирани твърде сбито, дават представа за научната значимост на дисертационния труд.

В допълнение към оценката за дисертационния труд трябва да подчертая научната активност на Красимира Годорова в периода на докторантурата. Тя участва с доклади по

темата на дисертацията в осем конференции, организирани от Историческия факултет (вкл. докторантските четения в него) на СУ и на ВТУ, както и в пет международни научни конференции в Краков, Будапешта (две), Загреб и Крайова. Повечето от представените доклади са доработени в статии и докторантката има четири публикации в научни списания и сборници, издадени от Софийския и Великотърновския университет. Бих искала да допълня пропуснатите от нея две статии, приети за печат след рецензиране, в сериозни сборници с международно участие, които ще бъдат публикувани в Краков („Macedonian struggle for independence and Bulgarian support for sovereign Republic of Macedonia (1991-1993)“) и Загреб („Republic of Macedonia and the Dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia: a Peaceful Exit in a Time of Violence (1991-1993)“). Така Красимира Тодорова напълно изпълнява изискванията за публикационна дейност по време на докторантурата и доказва, че научната активност допринася за развитие на уменията на докторантите и за отличните резултати в окончателния вариант на дисертационния труд.

В заключение бих искала да подчертая още веднъж, че дисертационният труд на Красимира Тодорова изцяло отговаря на критериите за оригинално и сериозно научно изследване. Моята оценка за него е положителна и затова убедено ще гласувам на докторантката да се присъди образователната и научна степен „доктор“.

5 май 2022 г.

проф. д-р Евгения Калинова